

Témakör: Művek a magyar irodalomból I. Kötelező szerzők – Petőfi Sándor**Tétel:** Petőfi Sándor: *Az apostol***Feladat:** Jellemezze Petőfi Sándor *Az apostol* című művének főhősét a szabadságért vívott küzdelme, kitűzött céljai és el nem ért vágyai szemszögéből! Térjen ki a költő életével való lehetséges párhuzamokra is!**Kidolgozás:****I. Az *apostol* keletkezési körülményei:**

Az 1848-as forradalom jelentős vívmányokat ért ugyan el, Petőfi azonban még mindig nem volt elégedett. Továbbra is királyellenes, valamint a Batthyány-kormány intézkedéseit kritizáló verseket írt. Mindezek ellenére szeretett volna tevékenyen részt venni a politikai életben. A költő 1848 júniusában tagja lett a radikális **Egyenlőség Társaságnak**, majd **megbukott a szabadszállási követválasztáson**. **Politikai befolyása és szerepe ezután csökkent**, sőt a perifériára szorult. **A keserűség íratta meg Petőfivel a művet.**

Petőfit az 1848. júniusi szabadszállási követválasztáson kudarc érte, rágalomhadjárat indult ellene. Az történt ugyanis, hogy június 12-én, 3 nappal a követválasztás előtt a szabadszállási közgyűlés Petőfit kitiltó határozatot hozott, és amikor a költő a tilalom ellenére is megjelent, agyonlövésssel fenyegették, majd mellének vasvillát szegezve erőszakosan eltávolították. Helyette a helybeli főesperes fiát, Nagy Károlyt kiáltották ki egyhangúlag követnek.

II. Műfaj:

Az alkotás **műfaja elbeszélő költemény**, gazdag hangvétellel; **megtalálható benne mindhárom műnem jellemzője:**

- epikum: a gyermek- és ifjúkor rajzában meghatározó
- líraiság: a szerelemábrázolást és a tájfestést jellemzi
- drámaiság: az események egyes fordulataiban, a gondolatiságban uralkodik

III. A cím szerepe:

Az apostol cím Szilveszternek, a főszereplőnek a jellemére utal. Az apostolok Jézus tanítványai voltak, és az volt a feladatuk, hogy közvetítsék Jézus eszméit az embereknek. Szilveszter is az apostolokhoz hasonlóan akarja terjeszteni a szabadság és az egyenlőség igéjét. A mű végén azonban mártírként bukik el.

IV. A mű szerkezete és cselekménye:**I. rész (1–4. ének):**

In medias res kezdés; esti jelenet a család körében.

1. ének:

Egy városi padlásszobában egy ifjú férfi, Szilveszter családjával együtt nyomorog.

2. ének:

Szilveszter éhező kisfiának az utolsó falat kenyeret nyújtja oda. Az apa tehetetlenségében Istenhez fordul oda számonkérően, majd megcsókolja alvó feleségét és kisfiát.

3. ének:

Szilveszter újra Istenhez fordul, aki szerinte kiválasztotta őt egy nemes feladatra (ő az apostol): az emberiséget szolgálni.

4. ének:

Kérdések sorakoznak egymás után: Ki ez a férfi?

II. rész (5–14. ének):

Visszatekintés a múltba; ebből ismerhető meg Szilveszter gyermek- és ifjúkora.

5. ének:

Szilveszter talált gyermek. Egy jeges téli éjszakán hagyták ott egy bérkocsiban. Az utasok szóltak a kocsisnak, aki egy külvárosi kocsmá küszöbére tette. Egy részeg ember vette magához azzal a szándékkal, hogy tolvajt nevel belőle, és hogy legyen támasza öregkorára. Szomszédasszonyára bízta a gyerek gondozását.

6. ének:

Másnap vizsgálták meg alaposabban a gyereket. Kiderült, hogy a csecsemő fiú. Az előző nap tiszteletére a Szilveszter nevet kapta, és ott helyben meg is keresztelték.

7. ének:

Eltelt négy év, Szilveszter szépen fejlődött. És az apróbb lopások alapján tehetségesnek mutatkozott. De ezt nevelőapja már nem érte meg, mert felakasztották. A szomszédasszony ezután kiadta Szilveszter útját. A kisfiú elindult, és addig járta az utcát, míg el nem aludt. Egy vén banya talált rá, aki magához vette és koldulásra kényszerítette.

8. ének:

A banya éhezettette Szilvesztert, hogy minél soványabb legyen. A gyerek egyetlen barátja a vénasszony kutyája lett, míg a banya féltékenységében el nem zavarta az állatot. Szilveszter már hétéves volt, amikor koldulás közben egy mogorva úr kifaggatta, majd magával vitte.

9. ének:

Ennek az úrnak volt egy fia, őt kellett szolgálnia Szilveszternek. Az úrfi gyakran gonoszkodott vele, de kárpótolta az a tény, hogy ő is részt vehetett az óráin, tanulhatott. Tehetségére az úrfi tanítója is felfigyelt. A 16 éves Szilveszter fellázadt a szolgaság ellen és megszökött. A város szélén érte utol az úrfi nevelője, aki neki ajándékozta egy évi jövedelmét, hogy tanulhasson. Szilveszter életében most először tapasztalta meg a szeretetet.

10. ének:

Szilveszter kiért a városból. A természetben gyönyörködve Istenhez imádkozott.

11. ének:

Szilveszter kijárta az iskolát, ahol kitűnt társai közül. Különösen a világtörténelmet tanulmányozta nagy érdeklődéssel, és úgy érezte, hogy miként a kis szőlőszemnek, a világnak is egyszer meg kell érnie. Fogadalmat tett, hogy küzdeni fog a szent célokért, vállalja az apostoli küldetést. Itt van a költemény felezőpontja.

12. ének:

Az iskola elvégzése után számos állást ajánlottak Szilveszternek, de ő abba a kis faluba ment jegyzőnek, ahová a szegény emberek hívták. Közülük egyre többen hallgattak rá, egyre több híve lett. A földesúr lányával egymásba szerettek. Szilveszter elmesélte neki élete történetét.

Azonban két nagy ellenségre is szert tett: a földesúr és a pap személyében, akik addig mesterkedtek, hogy a népet ellene fordították.

13. ének:

A földesúr hívatta Szilvesztert, és megfenyegette, amiért a jobbágyságot tévútra vezette. A pap ezután kitérte a templomban. A nép Szilveszter ellen fordult, és elűzték a faluból. Miután elbúcsúzott a szerelmétől, a fővárosba ment, ahol egy kis padlásszobát vett bérbe. A földesúr lánya kopogott be egy nap az ajtaján. Utána jött azért, hogy együtt éljék le életüket.

14. ének:

Boldogan éltek mint férj és feleség, de nem házasodtak össze.¹ Szilveszter könyvet írt, de a szerkesztő felvilágosította: a cenzúrán nem engedik át művét. Szilveszter képtelen volt hazugságokat írni, ezért inkább másolásból próbálta eltartani családját. Ez azonban nem sikerült, nyomorogtak, pedig már két kisfiuk is volt.

III. rész (15–19. ének):

Szilveszter története a jelenben ott folytatódik, ahol a II. rész véget ért.

15. ének:

A padlásszobában felébredt a kis család. A csecsemő viszont éhen halt. Anyja szinte magán kívül van a fájdalomtól, végül altatódallal búcsúzik halott gyermekétől. Szilveszter a jegygyűrűjét adja el, hogy el tudják temetni a halottat.

16. ének:

Egy titkos nyomdában szilveszter kinyomtatta műveit, melyek nagy visszhangot keltettek. A hatalom is felfigyelt rájuk, szerzőjüket pedig lázadónak bélyegezte. Szilvesztert elfogták az utcán, még családjától sem búcsúzhatott el. Ezért megátkozta a poroszokat és a királyt.

17. ének:

Szilveszter a börtönben eleinte szenvedett, dühöngött, majd teljes érzéketlenségbe zuhant. Egyszer billent ki ebből az apátiából, amikor elhunyt feleségének szelleme jelent meg előtte. Ekkor megátkozta Istent, és a földi királyokhoz hasonlította. Ez az ének a mélypont a műben.

18. ének:

Tíz év telt el a börtön falai között. Szilveszter érzi, hogy hamarosan szabadulni fog. Így is lett. Szabadulása után azonnal elindult, hogy felkeresse egykori otthonát.

19. ének:

Egy öregasszony világosította fel Szilvesztert, hogy feleségének megszakadt a szíve, amikor őt elfogták. De senki sem tudta, hogy hová temették, és hogy mi lett a fiával. Felesége sírját hasztalan kereste a temetőben. Újabb mélypont.

Szilveszternek hamarosan tapasztalnia kellett, hogy a világ még rosszabb lett, mint volt. Végő lépésre szánja el magát: a legközelebbi ünnepen merényletet követ el a zsarnokság megtestesítője, a király ellen. A merénylet azonban nem sikerült, őt pedig elfogták. Az emberek belerúgtak, leköpdösték és gyönyörködve nézték végig kivégzését. Az akasztófa mellett temették el a hóhérok (annak ellenére, hogy lefejezték, nem pedig felakasztották).

IV. rész (20. ének):

¹ Itt kell megjegyezni, hogy az egyházi esküvő pap nélkül is érvényes. A főszereplőre – akárcsak Petőfire – jellemző az egyházellenesség.

Befejezés; a konklúzió, a jövő látomása egy új nemzedékről, amely kivívja szabadságát, és ápolja azok emlékét, akik életüket adták a szabadságért.

V. Életrajzi elemek és irodalmi hatások Az *apostolban*:

Az *apostol* Petőfi politikai, társadalmi, szociális nézeteinek összefoglalója. A főszereplő alakjában az eszményi forradalmárt és a forradalmársorsot rajzolta meg. Szilvesztert – mivel típust akart ábrázolni – önarcképi, irodalmi, történeti vonásokkal, rájátszásokkal rajzolta meg.

1. Önarcképi, életrajzi elemek a műben:

- a névadás: a főhős a Szilveszter nevet kapta, mert ezen a napon – Petőfi születésnapján – keresztelte meg a részeg tolvaj és a szomszédasszony a csecsemőt
- Szilveszter vándorlásai emlékeztetnek Petőfi országjárására, nyugtalan ifjúkorára
- a falu leírása Erdődre emlékeztet
- a szerelem alakulása: Szendrey Júlia és apjának alakja a földesúr és lánya alakjához hasonlít
- az író-szerep
- a néphez fűződő viszony és megcsalattatás
- a főszereplőre jellemző a királygyűlölet, az antiklerikalizmus (egyházellenesség) és a szabadságszeretet
- Táncsics Mihály alakjára lehet ismerni a titkos nyomdában, a börtön motívumában és a hitvesi hűségben

2. Irodalmi hatások Az *apostolban*:

- Charles Dickens: *Twist Olivér* (Szilveszter gyermekkorának bemutatásában)
- Eötvös József: *A karthausi*
- George Gordon Byron: *A chilloni fogoly* (elbeszélő költemény)
- *Evangélium*: Jézus Krisztus halála

VI. A főhős magatartásának, tevékenységének értelmezése:

Szilveszter az eszmények világában él. A tökéletes társadalom megteremtéséért küzd. Rajong a szabadságért, az igazságért. Mélyen megveti a szolgaságot, gyűlöli a zsarnokságot: „Az emberméltóság naponta törpül / És a zsarnokság óriásodik” – állapítja meg izzó keserűséggel (19. rész). A főhős **magatartását** és tevékenysége egészét **ellentmondások jellemzik**. Ideáljai, eszményei szembekerülnek a valósággal. **Küzdelve magányos**, bukása elháríthatatlan. Olyan ügyért harcol, mely összemberi értékeket képvisel, de az adott lehetőségek között célját nem tudja megvalósítani. **Folyton szembekerül a valósággal**. Szilveszter tragédiája az, hogy rá kell ébrednie, **a történelem mozgását nem a tiszta erkölcsi normák és nem a szép eszmények irányítják**. Az apostol hőse úgy látja, az ember természete szerint eredendően jó (ez Rousseau-i gondolat). Igaz, a „föld lakói elfajultanak” (3. rész), rabszolgák lettek, de a szolga, az elnyomott nép emberré tehető. Ez a hit hajtja előre.

Szilvesztert a „nagy lelkek” erkölcsisége vezeti. A változó valóság tényeihez azonban **képtelen alkalmazkodni**, nem tudja felmérni a valóságot. Például jegyzőként a feudális hatalmak ellen lázítja a népet, és nem érzi az ellentámadás veszélyét, nem készül fel önmaga védelmére. Egy másik

részlet is ezt igazolja: Szilveszter – amikor remekművet ír – szabad gondolatokat fogalmaz meg. Tud a cenzúráról, és ennek ellenére is vállalja a veszélyt. Szilveszter számára mindvégig érthetetlen, **miért nem követi a valóság az eszményt.** (Ennyiben talán kicsit ironikus is az alakja.)

A főszereplő **tiszta szándékai** sorozatos **kudarchoz vezetnek.** Egyre elszántabban ragaszkodik eszméihez, és közben **egyre távolabb kerül a tömegtől.** Áldozata egyre értelmetlenebbnek tűnik. Teljes magányában **megtagadja Istent, és meggyűlöli az embereket.**

A mű **befejezésének** pátosza azonban azt sugallja, hogy **a hős elszánt küzdelme nem lehet haszontalan,** eljön az az idő, amikor Szilveszter eszméi valósággá válnak: „*Fölkelt az új hős nemzedék, / [...] Leverte rabbilincseit [...] / S megemlékeztek a győzelmesek / Ama szentekről és nagyokrul, akik: / A szolgaságban szabadok valának*” (20. rész).

VII. Az apostol legfontosabb eszmei problémái:

1. Ember és polgár viszonya:

Az újkori európai gondolkodás történetében Rousseau érzékelt legerőteljesebben – az egyensúly megbomlásának következményeként – a természet és civilizáció szétválását, és ezzel együtt az ember és polgár kettéválását, ellentétét (lásd: *Emil vagy a nevelésről*). A probléma végigkísérte az egész 19. századi bölcsélet-, művelődés- és irodalomtörténetet, és szembenézett vele Petőfi is. Az *apostolban* azonban a francia gondolkodókhöz képest némileg újra- és átértelmezi a kategóriákat. **Az ember,** az individuum, a magánlény **felelősségi köre önmagára és szűkebb környezetére, családjára terjed ki. A polgár a közösségi ember,** akinek **feladata a „világegész” boldogítása.** Szilveszter a polgár elsődlegességét vallja. Felfogásában csak az emberiség egészének boldogulása hozhatja el az egyes ember boldogságát is:

„Az ember meghalt benne, s él a polgár.

Ki családé volt elébb,

Most a világé;

Ki három embert ölelt az imént,

Most milliókat ölel ár” (3. ének)

„Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,

Hogy munkálhassak embertársimért!” (3. ének)

Csak ezzel az értékrenddel magyarázható, hogy miért hagyja Szilveszter gyermekét éhen halni, ami látszólag érthetetlen.² A két fogalom, életfelfogás viszonya azonban nem statikus, hanem dinamikus, és ez adja a mű drámaiságát is. Szilveszter a börtönben életének mélypontján megátkozta magában a polgárt, az elveszett magánéleti boldogságot siratja, hogy aztán utolsó tetteiben, a király elleni merényletben újra a polgárt láthassa az olvasó. Az eszményi állapot természetesen ember és polgár harmóniája lenne. Ez adatik meg Szilveszternek rövid időre jegyzőségének időszakában, amikor megismerkedik szerelmével és felvilágosítja a falu lakóit.

2. A világ boldogításának lehetőségei:

Petőfi két utat vázol fel a szabadság által megvalósítható boldogság eléréséhez:

a) Evolúció:

a lassú, szerves fejlődés, az évszázados, évezredes munkálkodás vezethet el a boldogsághoz, melynek vezetői, irányítói a nagy emberek, a nagy szellemek, a kiválasztottak (ez a felfogás

² Horváth János monográfiájában erkölcsstelennek nevezte Szilveszter viselkedését.

magában rejti a népboldogító lehetséges tragikus sorsát is); ezt a lehetőséget fogalmazza meg Szilveszter a 11. fejezet nagymonológiájában, az ún. „szőlőszem”-hasonlatban.³

A „szőlőszem”-hasonlatban Petőfi a Földet egy szőlőszemhez hasonlítja. Ahogy a gyümölcsnek is rengeteg időre van szüksége ahhoz, hogy megérjen, úgy a Földnek még több idő kell ehhez. A Földnek viszont nem napsugár, hanem nagy lelkekre van szüksége. Ilyen emberek viszont csak ritkán születnek. Szilveszter is ilyennek tartja magát (akinek vezetnie kell a népet a helyes út felé).

b) Revolúció:

A revolúció (forradalom) a fejlődés robbanásszerű felgyorsítása. Ez mutatkozik meg a főszereplő király elleni merénletében.

Petőfi a két felfogást nem tartja egymást kizárónak, hanem inkább egymást erősítőnek. A hangszorgalmú munkát éppúgy értékesnek tartja, mint ahogy helyesli Szilveszter végső tettét.

3. Egyén és közösség viszonya:

Az újkori bölcsélet-, társadalom- és politikatudományban a nagy francia forradalom hatására került előtérbe egyén és tömeg viszonya. Ennek hatására vizsgálták a problémát történeti szinten is. Az alapélmény a két tényező feloldhatatlan antitézise (ellentéte). A nagy egyén, a népboldogító vezér, a viláfordító eszmék elbuknak a tömeg befolyásolhatóságán, manipulálhatóságán. Szilveszter a maga környezetében jegyzőként ezt a problémát éli át, a tömeg pálfordulását (vagyis azt, hogy az emberek nem ismerik fel saját érdekeiket). Mindezért azonban Petőfi nem a népet okolja, hanem a királyt és az egyházat, akik tudatosan tudatlanságban hagyják a tömeget, gyermekségre kárhoztatják. Szilvesztert a kudarc nem keseríti el, sőt újabb munkálkodásra serkenti.

4. Az Isten-probléma:

A nyitókép panteisztikus-deisztikus nyugalomát, fenséges voltát, Szilveszter isteni kiválasztottságát a tragikus események hatására fokozatosan az Isten iránti kétség veszi át. Petőfi élménye a gondviselészerű istenfelfogás kétségessé válása (ami egyúttal a 19. század alapélménye is). A feleség és a gyermek halála kérdésessé teszi Szilveszter számára Isten jelenlétét a világban, és a börtönben az istenátokig jut el. Sőt, az Istent a királlyal azonosítja.

VIII. Az elbeszélő és az elbeszélés hangneme:

Az **elbeszélő hangja** szubjektív, teljesen azonosul hősével. A **hangnem kevert**: szentimentális, ironikus és patetikus elemek keverednek egymással. Az elbeszélés módja egyes szám harmadik személyű, monologikus, lírai és retorikus kitérőkkel.

IX. Stílus és verselés:

Az *apostolban* **romantikus** és **realista elemek** keverednek. A mű verselésében az időmértékes jambikus (U –) sorok rím nélküliek és szabad szótagszámúak (hasonlóan a látomásversekhez). A drámai műnemben is kedvelt forma erős sodrást ad az epikus költeménynek. Időnként meggyorsul a ritmus, a jambust pürrichiusok (U U) váltják fel:

³ A hagyományosan „szőlőszem”-hasonlatnak nevezett monológ valójában inkább allegória. Az allegória ugyanis a klasszikus retorika felfogása szerint egy hosszabb gondolatsoron következetesen végigvitt, továbbfejlesztett metafora.

„Nagy a föladat, az
 u ü|üüüü ü
Idő röptül, s az
ü-|ü-| ü
Élet rövid.”
--|ü ü

X. Értelmezés:

Szilveszter, a korán jött forradalmár apostoli szerepet vállalt. Ebből azonban fokozatosan ki-ábrándult. A mű végére már nem vezetni akarja a népet, hanem helyette cselekedni. Magányosan és kétségbeesetten elkövetett merényletéért életével fizet.